

mindegyikük a más szemével réved  
és udvariasságot félretéve  
bámulnak az idegenek könyvébe  
testrész testrésszel itt egymásba tűnik:  
s böngészhetik a megállók betűit  
s az itt lévők közül bár mind leszállhat  
a felszállók tömött kocsit találnak

---

## FAGGATÓ

Mitől old el a mai est  
mihez köt majd a reggel  
s a közti vízből rád mi les  
éjszaka mondd mi veszt el  
lesz-e átvinni még hajó  
láncot csörgetni révész  
partot ér-e a korhadó  
vagy majd keresse régész  
s ha csónakodnak bérlete  
lejár újítani hol kell  
mondd tudod-e mi köt ide  
tudod-e majd mi old el?

Kovács István

---

## EGY 1848-AS LENGYEL TÜZÉRTISZT VISSZAEMLEKEZÉSE AZ ELSŐ KASSAI CSATÁRA ÉS ELŐZMÉNYEIRE

A szabadságharc főhadserégének törté-  
ájáról Teofil Łapiński adott ki legkoráb-  
ban összefoglaló munkát. A FELDZUG DER  
UNGARISCHEN HAUPTARMEE IM JAHRE  
1849 (A MAGYAR FŐHADSEREG HADJÁRATA  
1849-BEN) ugyanannak a hamburgi ki-  
adónak – (Hoffmann und Campe) – gon-

dozásában látott napvilágot 1850-ben,  
amely szinte vele egy időben Czetz János  
BEM'S FELDZUG IN DEN JAHREN 1848  
UND 1849 (BEM HADJÁRATA 1848-BAN ÉS  
1849-BEN) című munkáját is megjelentet-  
te Bem erdélyi és bánági hadjáratairól.  
A főhadserég működését esetenként

visszaemlékezés-szerűen taglaló Łapiński-mű címlapjáról megtudható a szerzőről, hogy „a magyar tüzérség századosa”.

Túl ezen, ki volt Teofil Łapiński?

A lengyel mozgalmakat immáron két évtizede segítőkész rokonszenvvel figyelő Marx a legbölcsebb lengyelnek nevezte őt 1863-ban. Hasonló véleménnyel volt róla Bakunyin is. Ugyanakkor Adam Mickiewicz fia, Władysław Mickiewicz, az 1860-as évek lengyel emigrációjának egyik legtekintélyesebb vezetője „iszákosnak”, „gazembernek”, „csavargónak” titulálta őt.<sup>1</sup> Magyar felettesei és lengyel bajtársai viszont még egyértelműen jó véleménnyel voltak az 1848/49-es szabadságharcban kifejtett tüzérparancsnoki működéséről, katonai tehetségéről.

1850-es munkájában Łapiński alig vall önmagáról, jóllehet a tavaszi és nyári hadjárat személyesen átélte eseményeit írja le – többnyire megbízhatóan. Elfogultsága két személy kapcsán érhető tetten. Egyrészt honfitársát, Dembiński Henryk altábornagyot jó hadvezérnek tartja, s leplezetlen hibáit, mulasztásait mentegetni, magyarálni igyekszik, másrészt Görgey tábornok minden tétét „a világos áruulás” bevezetéseként ítéli meg, így például azt tartja, hogy az isaszegi csatában tanúsított határozottságával tudatosan félrevezette környezetét, az Országos Honvédelmi Bizottmányt – élén Kossuthtal. Előítéletét, amely nyilván a drámai augusztusi és októberi események után terebélyesedett kórossá, két esemény kapcsán gyűri le a fővezéri helytállás iránti hivatásos katona csodálata. A Haynau főhadserge ellen Győrnél 1849. július 28-án csatát veszítő VII. hadtest visszavonulása kapcsán a következőt írja Görgeyről: „A döntő pillanatban megjelent Görgey három század huszárral. Jelenléte, bátorsága, energiája megállította a menekülőket, s így sikerült neki a csatarendet mindaddig helyreállítani, amíg a hadsereg jó rendben visszavonulhatott.”

A július 2-i győztes komáromi csatáról pedig, ahol a magyar fővezér egy lovasro-

ham vezetése során súlyos fejsébet kapott, így méltatja őt: „Görgey ma mindenütt jelen volt, és soha még egy ütközetben oly odaadónak nem mutatkozott, mint ekkor itt.”

Amikor történeti áttekintését Łapiński 1849 végén, 1850 első felében papírra vetette, még csak huszonhárom éves. Az immáron hatvan esztendeje folyamatosan kiadott, de a lezárására még sokáig váró LENGYEL ÉLETRAJZI LEXIKON (POLSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY) kérdőjelet tesz a születési évként feltüntetett 1826 elé, s születési helyét se adja meg.<sup>2</sup> A fiatalon a bécsi Theresianumba felvett Łapiński katonai minősítőlapja szerint 1827-ben született a Tarnów megyei Skrzynkán, Daleszowicében. A „kaderlap” lakonikus bejegyzései hullámzóan érzékeltetik Łapiński fiatalkori katonai pályáját. Mint az 57. gyalogezred ezredhadfőjét 1843 novemberében helyezik át a 3. tüzérezredhez. Kérdés, miért fokozták őt le alágyússá 1844. július 25-én. Másfél év elteltével, 1846 elején léptetik elő ismét ágyússá.<sup>3</sup>

A szerény előléptetéstől függetlenül Teofilra nézve tragikus az 1846-os esztendő. Bátyja, Jan részt vett az emigráció által kezdeményezett 1846-os galíciai nemesi összeesküvésben, amelynek a jobbágyfelszabadítás kihirdetése, az „érdekegyesítés” megvalósítása lett volna egyik célja. A Lengyel Demokratikus Társaság a legcsekélyebb előkészítő, felvilágosító munkát se tartotta szükségesnek a parasztok körében. Dogmatikusan hitte, hogy elég a jobbágyfelszabadítás jelszavával körbehímtett nemzeti lobogót meglengetni, s a megváltandó nép egy emberként felsorakozik alá. A rendőrügynökeik által mindenről pontosan tájékozott osztrák hatóságok kihasználták a heti többnapos robottal és nagyarányú terménybeszolgáltatással megnyomorított jobbágyoknak uraik ellen évszázadok óta sűrűsödő gyűlöletét. Elég volt felröppeníteni a hirt, hogy a császár ellen lázongó uraságok alkalmasint a jobbágyok kiirtására is szövetkeztek, s az 1846. február 18-

án demokratikus társadalommegváltó jelszavakkal Tarnów elfoglalására vonuló nemeseknek cséphadaróval, kaszával, baltával, vasvillával felfegyverzett parasztok állták útjukat. Az egész Nyugat-Galíciát lángba borító jobbágymegmozdulások nyomán négyszázhetven udvarház hamvadt el, s a mézárásoknak több mint ezer ember esett áldozatul. Nem Stanisław Wyspiański által hatásosan a MENYEGZŐ-be iktatott s ennek nyomán Andrzej Wajda által is epizódszerűen megörökített irodalmi mese, hogy a tarnóvi sztarosza, Józef Breinl pénzjutalmat adott a beszélgetett fejéért. Az 1846-os galíciai tragédiából a tanulságot a magyar reformellenzék jobban levonta, mint a lengyel emigráció.

Teofil Łapiński bátyját, Jant kis híján agyonverték a jobbágyok, és tízévi börtönre ítélték az osztrák hatóságok. A „kis híján” ez esetben az életét jelentette. A szerencse balsorsában sem pártolt el tőle: az 1846 óta óvatos Galicián ugyan éppen csak átcsaptak a Népek Tavaszának forradalmi hullámai, de a Bécsben kihirdetett uralkodói kegyelem Jan előtt is megnyitotta Spielberg várbörtönének kazamatáját. A rabság nem törte meg... Ezt bizonyítja öccsének adott, ellentmondást nem tűrő utasítása: fordítson hátat az ország-rabló hadseregének.

A fentebb idézett minősítőlap lakonikus zárómondata szerint Teofil Łapińskit 1848. április 30-án kérésére leszerelték. Ettől a naptól kezdve életét, pályájának alakulását az 1872-ben kiadott rövid életű budapesti lengyel nyelvű hetilap, a *Tygodnik Polski na ziemi węgierskiej (Magyarhoni Lengyel Hetilap)* hasábjain megjelent emlékiratában kísérelhetjük figyelemmel.<sup>4</sup>

Mint a galíciai Nemzeti Gárdának terveivel felsült tüzértisztje 1848 októberének utolsó napjaiban érkezik Magyarországra. Eperjesről Kassán át a fővárosba tart, hogy belépjen a honvédtüzérségbe. Több száz lengyel szekerezik ekkor Pest felé, de más céllal, mint ő: honfitársai ugyanis légiót

akarnak felállítani. Łapiński viszont ellene van a magyarországi légió eszméjének. Hogy miért, arra meggyőző magyarázattal szolgál memoárjában. A véletlen ismerettségnek köszönhető, hogy a Kassa városa által felállított tüzérüteg szervezője és parancsnoka lesz. A lövegek hamarosan eldördülnek a duklai hágóban, de nem tudják feltartóztatni a Franz Schlik tábornok vezetésével december 6-án Magyarországra benyomuló galíciai hadtestet. A Pulszky Sándor ezredes parancsnoksága alatt sebtében felállított magyar sereg Kassáig vonul vissza a császári csapatok elől. A döntőnek ígérkező ütközetre 1848. december 11-én Felső-Magyarország fővárosa előterében kerül sor. A zömében kiképzetlen és felszeretlen nemzetőri csapatokból álló magyar sereg teljesen szétszóródik a pár órás összecsapás nyomán. A résztvevő Teofil Łapiński húsz-egynéhány év távollából kesernyés humorral árnyalt szuggesztív leírását adja a balsikerű csatának. Ő egyébként elégedett lehet: ütege megállta a helyét.

1849. január 4-én hiába állnak jobb honvédtáborok az új főparancsnok, Mészáros Lázár hadügyminiszter rendelkezésére, a második kassai csata minden tekintetben utánzása az elsőnek, csak az elszenvedett vereség a nagyobb. Łapiński ütegpáncsnokot formálisan csak a *felsőtisztai* elnevezést kapott (majdani I.) hadtest új főparancsnoka, Klapka György ezredes nevezi ki hadnaggyá. A tavaszi hadjáratot már az I. hadtest 4. ágyúütegének századosaként küzdi végig. A váci csatában szerzett érdemeiért III. osztályú érdemjelet kapott.<sup>5</sup> A nagysallói csata ismertetése során Klapka emlékiratában név szerint megemlékezik „a derék Łapińskiról”.<sup>6</sup>

A világosi fegyverletétel után többek között sikerül visszajutnia Komárom várába. Mint komáromi kapituláns előbb Németországba, majd Franciaországba távozik, ahol a lengyel emigráció Adam Jerzy Czartoryski herceg által vezetett

arisztokrata szárnyához csatlakozik. Az ő megbízásából utazik Törökországba, ahol áttér az iszlámra, s ezzel lehetővé válik, hogy Tefik bej néven őrnagyi rangban a török hadseregben szolgáljon.

A krími háború után a cserkesz felkelőkhöz csatlakozva egy lengyel töredékszázaddal egészen 1859 végéig a Kaukázusban harcol az oroszok ellen. Célja a lengyel ügy szolgálata – mindenáron, minden eszközzel. A nyugati országok részéről tapasztalt több évtizedes közöny súlya alatt megtörik, s az 1860-as évek elején Isztambulban emigrációs tevékenységét magyarázó „igazoló jelentést” nyújt be az orosz nagykövetségre...<sup>7</sup>

Az 1860-as évek második felében az emigráció demokratikus szárnyához közeledik. Az 1863/64-es lengyel szabadságharc kirobbantását követően a Nemzeti Kormány ügynökei által szervezett – egy bérelt hajóból álló – „tengeri expedíció” parancsnoka lett, amelynek önkénteseket, fegyvert és lőszert kellett volna partra tennie Litvániában. Az ekkor már ezredes Łapiński visszautasította, hogy a Nemzeti Kormány tábornokká nevezze ki. A deszantvállalkozást majdnem meghiúsították a svéd hatóságok, s teljesen lehetlenné tette a part mentén tomboló vihar.

Ezt követően Marx segítségével próbált egy ezer főből álló német légiót szervezni,<sup>8</sup> de nem maradt rá ideje, mert az első modern európai partizánháborúra 1864 nyarán pontot tett a tizenöt-szörös túlerőben lévő orosz hadsereg.

Łapiński az 1860-as évek politikai enyhülést hozó második felében sem telepedt haza, Galiciába. Különbéle hazai és emigrációs folyóiratok külföldi tudósítója lett. (Talán ez szolgált ürügyül ahhoz, hogy a kiegészítés után Magyarországra látogasson.) Aktuálpolitikai beszámolóit mellett számos önéletrajzi jellegű visszaemlékezést, útleírást, kaukázusi népeket, szokásokat leíró tanulmányt tett közzé különféle folyóiratokban.

Csak 1878-ban, a török–orosz háború lezárulása után tért vissza az 1868-ban autonómiát kapott Galiciába. 1886-ban bekövetkezett haláláig annak fővárosában, Lembergben élt – magányosan, mindenkitől elfeledve.<sup>9</sup>

Feltehetően 1871-ben írott emlékiratának adalékai árnyalhatják 1848 novemberének és december első harmadának bártfai, eperjesi és kassai eseményeit, s hozzájárulnak a felső-magyarországi hadszíntér első ütközetének alaposabb megismeréséhez.

### Jegyzetek

1. Gnat-Wietawska, Zbigniew: GENERALOWIE POWSTANIA STYCZNIOWEGO (A JANUÁRI FELKE-LÉS TÁBORNOKAI). Pruszków, 1994. 63–64.

2. POLSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY (PSB). XVIII. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1973. 214.

3. Bona Gábor szíves közlése nyomán.

4. Łapiński, Teofil: Z PRZYPOMNIEŃ POLSKIEGO WYCHODZCY, BYŁEGO OFICERA HONWEDÓW (1848–1849). *Tygodnik polski na zemi węgierskiej*. 1872. 1–5. sz.

5. Bona Gábor: KOSSUTH LAJOS KAPITÁNYAI. Bp., 1988. 361.

6. Klapka György: EMLÉKEIMBŐL. Bp., 1988. 221.

7. PSB. XVIII. 215.

8. Gnat-Wietawska: i. m. 64.; Nils Uggla, Andrzej: FR M POLITIK TILL LITTERATUR. SVETIGES VÄG TILL DEN POLSKA NATIONELLA DIKTNINGEN UNDER 1800-TALET I SJU STUDIER (A POLITIKÁTÓL AZ IRODALOMIG. SVÉDORSZÁG ÚTJA A LENGYEL NEMZETI KÖLTÉSZETHÉZ AZ 1800-AS ÉVEKBEN – HÉT TANULMÁNYBAN). Uppsala, 1989. 47.

9. PSB. uo.